

NŐI MUNKA A FALUSI SZABADSÁG HATÁRAI KÖZT — HUSZADIK SZÁZADI PÁLYAKÉPEK BESENYŐTELEKRŐL

(Women's labour in the context of rural freedom
Twentieth-century career portraits from Besenyőtelek)

ŐRSZIGETHY ERZSÉBET

A csipegő jércét nagy műgonddal cicomázták. Riadt, vízszínű szeme környékén kék és fekete szemceruza táncolt, csórét vörös körömlakkba mártották, apró ecsettel mázolták a lába körmét. A nyakába és a szárnyára pillekönnyű repdeső szalagocskák kerültek. Pihegő bőgén színes gyöngysor neszezett. Lagzira készítették. Cifratollú kakas-párjával a völgyén násznagya lépett be a kapun, az ünneplő tömegben már a feje fölött illegette. A lakodalmas sátorban a vendégcsereg két pártra szakadt, az egyik a jércét, a másik a kakast bízta. A magasban egymásnak eresztett baromfiak küzdelmét ujjongás, visongás kísérte. A patyolatfehér jérce egy gyászruhas asszony kezében verdesett, az asszony egy vállas férfi nyakában ülve menekítette vendécét a harcias kakas éles csórétől és karmaitól. Miután megelégedte a viadalt a násznép, a jércét ketrebre zárták, a kakas is mehetett a maga szemétdombjára. A sminkelt baromfi-kisasszony nem érte meg a reggelt. Az ifjú férj vendégei ráadásul még rossz híré is költöttek, mondván, hogy nem volt ő egészen „ártatlan”, válaszképp az újasszony rokonsága a kakas „férfiasságát” vonta kétségbe.

A viadal előkészítői és celebrálói a nők voltak, mint ahogy a kétszáz személyes kétnapos lakodalom fő igazgatói is. Egyetértésben tette a dolgát a középkorú tejcsernokos, a főkönyvelő, a városi kórház ápolónője, a kézimunka előnyomó kisiparos, a ruhaipari szövetkezet bedolgozója, a postatisztviselő, az óvónő, a gimnazista lány, a dohánybevaltó helyi megbízottja, a gyógyszerári asszisztens és sorban a többiek, akiket a statisztika háztartásbelinek nevez: néhai télesztagek özvegyei, a kőműves kisiparos, a szobafestő, az esztergályos, a darukötőző, a bérfűrészes, a nyugdíjas kubikus, a parasztagazda felesége. A különböző korú és foglalkozású nők egyetlen kiterjedt rokonsági körhöz tartoztak, s nem az rangsorolta őket, hogy adott időben irodisták vagy éppen eltartott „háték”. Életükben a „helyzet” sokszor változott, csak a civil szertartások és a hagyományok bizonyultak állandónak, miket a rokonsági rendszer konzervált.

A jeles napok rítusai nem a pillanatból, a jelenből építkeznek még akkor sem, ha a szereplők hibátlanul teljesítik a hagyományörző dramaturgiát. Miközben a színjáték anakronizmusa nyilvánvaló, a jelent az atavisztikus jelek léte minősíti. Tudatja, hogy *telik még a közösség erejéből a világlátást felülmúló determinációra*. De vajon telik-e? Létezik-e még századunk vége felé a hazai tájon olyan falu, amelynek koherenciáját a helyi társadalomra érvényes viselkedési minták adják. Számolnunk kell-e a falusi világvégével, amikor a *sajátos női és férfi-szerepek* összevegyülnek. Mivé lett az a szereposztás, amiről írásaiban Kiss Lajos mesélt, s milyen távol esnek az új utak Erdei Ferenc reményeitől.

A járt utak dícsérete

Falvainkban a helyi társadalom és a politikai-gazdasági bürokrácia viszonyát egy emberöltő óta az általános és kölcsönös bizalmatlanság jellemzi. A bürokrácia évtizedeken át korlátozta a helyi társadalom önrendelkezését, s egyúttal irányadó és mintateremtő rétegek (karakterek) kialakulását is. *A családokra atomizálódott falvak maradék közösség-élménye konzervatív, mindössze ennyi az ellentétele a rohamos proletarizálódásnak.*

Merre tart a falu ma ebből a parancsuralmi helyzetben előadódó állapotból? Mit ér a konzervatív közösség támasza, és mire jó a proletár-függetlenség? A nemek örök szereposztásában a nők a járt úthoz ragaszkodnak, a férfiak a függetlenség megszállottjai. E dolgozatban a „járt útról” esik majd szó; a közösséghez, *a hagyományokhoz hűségesebb* falusi nők szerepköréről. Huszadik századi női pályaképek segítségével szeretném érzékeltetni e századvég falujának alapkondícióit. A proletarizálódás megállítása és a helyi társadalom jogállásának rehabilitálása bajosan képzelhető el annak a közegnek az ismerete, előtörténete nélkül, ahonnan tömegek indultak el a falutól „független boldogulás” útján.

A női életpályákat *a háromezer lelkes Heves megyei Besenyőtelken* vizsgáltam, mely újkori fennállása óta tán sohasem volt „igazi” parasztfalu. Történetének dokumentumain kívül ezt sejteti a paraszt-társadalmakra jellemző népi kultúra rekvizítumainak hiánya is. A besenyőtelki közösségi hagyományok kevésbé demonstratívak, mint a tárgyiasult és a klasszikus néprajz eszközeivel leírható népművészet. Ebben a faluban maga *a karakter*, a mentalitás *a hagyomány*. Ez is közrejátszott abban, hogy itt a nyolcvanas évekre sem vált uralkodóvá az a proletár-teremtő, kiszolgáltatott „máról-holnapra”-lét, amire a helyi elit és a kormányzati politika ambicionálta a népességet. A besenyőtelki mentalitást nem a jelen- és múltbéli elesettség generálta, hanem a „fordítsunk egyet”-indulat és az *úrhatnámság* emléke.

A besenyi karakter az újkori falualapító kisnemesektől származtatható, akik a 18. századtól nemesi közbirtokosságként működtették a falut. Hogy a község a 19. századra sem vesztette el a nemességgel együttjáró adómentes státust, a nőket egyenrangúnak tekintő örökösödési szokásjognak is köszönhető. E jog alapján a nemes feleséggel együtt a nemtelen ifjú férj adómentes birtokhoz jutott, sőt, a továbbiakban a közös leszármazott (mint női ágon nemes „agilis”) szintén élvezhette a nemesi előjogokat. Mai köznyelven fogalmazva: a *női egyenjogúság* eredményeként a 19. században lehetett nemes maga a falu, miközben az egyes lakosoknak csupán a fele igazolhatóan kizárólagosan nemes ősöket.

A nemes és nem nemes származásúak közt még napjainkban sem okoz nehézséget a különbségtétel, ezzel szemben a vagyoni és *etikai szférát* szinte a kezdetektől az elaszticitás jellemezte. Tehát a nemes nem volt feltétlenül gazdagabb, mint a nemtelen, s a helyi szokások tiszteletében sem kizárólagosan a nemes volt a követésre méltó. Patriarchális társadalomhoz illendően a férfiak kezén összpontosul a gazdaság, a nők a szokások, erkölcsök őrei, a családi tűzhely védelmezői. A korabeli gazdasági összeírások sorából rekonstruálható a mindenkori vagyoni helyzet, s ezen keresztül a birtokot igazgató férfiak pálya-módosulása. A nők életútját jobbra csak az egykorú anyakönyvek dokumentálják: arról tájékoztatnak, miként feleltek meg az *asszonyi-házastársi szerepnek*. A százesztendőös bejegyzések sejtetik, hogy a nők viselkedése, úgymond erkölce sem a nemeslevélen múlt. Az anyakönyvekből tudjuk például, hogy semmivel sem kevesebb a megesett nemes kisasszony, mint az előkelőségben alábbvaló lányanya. A tekintetes

asszonyok ugyanúgy tucatnyi gyereket szülnek, mint a nem nemes feleségek. Talán az egyetlen származáshoz köthető különbség; a nagyságos kisasszonyok az átlagosnál ráérősebben válogatnak kérőik között, ezért többen maradnak pártában vagy később mennek férjhez.

A huszadik századi női életpályákat megidéző személyes vallomásokból már nemcsak törvényes és törvénytelen gyermekek számáról értesülhetünk, hanem arról is, milyen munkákban telt az életük. Századunk első felében a női életutakat már befolyásolta a falun kívüli munkapiac, de a munkavállalók mentalitása még a helyi társadalom kötelezvényeihez és szokásaihoz igazodott. A kihasznált és potenciális női munkaalkalmakat *nem* kizárólagosan a *megélhetési kényszer* strukturálta, hiszen a nők csupán rendhagyó esetekben voltak családfenntartók vagy a családi gazdaság vezetői. Többnyire olyan munkákban vettek részt, amelyet a réteghelyzetükhöz és familiáris rangjukhoz illeszkedő szokás diktált. Ez a diktátum a két háború között Besenyőtelken meglehetősen sokféle volt, mert a falut nem homogén birtokviszonyok közt élő, nagyjából egyenrangú parasztgazdák vagy néhány uraságnak szolgáló cselédek, jobbágyfélék lakták. Besenyőtelek az *úri parasztok*, a rangos *mesteremberek*, a *furfangos kereskedők* és a *rátartati szolgálk faluja* volt, ahol persze akadt szép számmal cseléddé deklasszáldott nemes-ivadék, ezermesterkedő kontár iparos, alkalmi áruval kupeckedő szegényember, s a faluból el-elvetődő országjáró kubikus is.

A szocializáció besenyőtelki dramaturgiája

A helyi társadalom piramisának csúcsát 50–60 *cselédtartó birtokos* foglalta el, a talpazatát a gazdaságokat kiszolgáló *cselédek*, alkalmi mezőgazdasági munkások serege. Milyen munkaköröket osztott a nőkre a helyi társadalom fent nevezett struktúrája? Ha lehet, még többfélét, mint amennyit e két véglet közt hullámzó társadalmi miliő dinamizmusa kiadna.

I. Hogyan, miféle munkára nevelték a lányukat a módos gazdák és gazdag iparosok? A század első évtizedében született nők élettörténete kétféle irányzatosságról vall. Az egyik családban a munkára fogható lány csak a *háztartás-vezetést* gyakorolta, a konyhai cseléd asszisztálásával főzött és főleg „sütkérezett”, néha művelgette a kerti veteményt, de a szántó és a gazdálkodó tanya tilalmas volt. A tilalom szociális célzatú: a határi munka a szegényembernek van fönn tartva, neki is meg kell élnie valamiből. A gazdálkodás fortélyairól, a gazdaság állapotáról akkor sem szerezhetett tudomást, ha történetesen a családban egyetlen fiúgyermek sem volt. A másik gazdaportán az ambíciózus lányt *gazdafeleségnek* nevelték: fogatot hajtott, lovat nyergelt, napszámosokkal egyezkedett, a tanyai cselédeket dirigálta. Ami feltétlen azonosság a kétféle gazdálány munkaviszonya között: a család gazdaságán és háztartásán kívül sohasem dolgoztak. Státus-jelük is egyforma: vasárnap mind a ketten vanszteppet jártak a helyi *tánciskolában*. A polgári családban nevelkedő lányok nyáridőben a Tiszához kerékpároztak piknikelni.

II. A (húsz-ötven holdas) középgazdák és a mesteremberek lányai *sem törődtek idegen helyen*, de otthon válogatás nélkül mindenféle munkát elvégeztek, a napi gyakorlati szükség szerrint. Az egyöntetűséget köreikben is a szórakozás jelentette; ők vasárnap az iparoskörben működő színjátszó csoport próbáin találkoztak.

III. Húsz holdnál kisebb birtok még eltarthatott egy családot, ám a lányoknak nem mindenütt

került elegendő hasznos munka. A kisbirtokosok és a szegényebb iparosok lányai állandó szolgálatra ritkán szegődtek, de *alkalmanként* elláttak marékszedőnek, summásnak vagy bérfonásból és egyéb háziipari munkából tódígtatták a hozományt. Családon kívüli munkájuk elsődleges célja az volt, hogy „világot lássanak”, s megpróbáljanak „mindenforma” munkát. Ők kevésbé számíthattak a gazdafeleség-státusra, talán ezért tanulták ki sokan a varrónóséget — az *egyetlen szakmát*, amit a század elején elsajátíthattak anélkül, hogy kimozdultak-elköltöztek volna a faluból. A varrónőknak (és az úriszabóknak, szűcsöknek) egyébként is nagy keletje volt, mert az öltözködés kultusza (is) reprezentálta a nemesi és polgárosuló létformát. A kisbirtokosok lányai is rendszeresen jártak a színjátszókörbe, de mindennapjaikban jelentősebb szerepe volt az *Árpádházi Boldog Margit Leányegyletnek*, ahol az erkölcsös életre való nevelés mellett hasznos háziipari foglalatosságokra is tanítottak. A Leányegyletet ugyan a falu legszegényebbejait kivéve minden lány látogatta, de a *tanfolyamokra* csak a kisbirtokosok és a szegényebb iparosok lányai iratkoztak be.

IV. A *törpebirtokosok* és az *alkalmi munkások* lányai akkor is ritkán maradtak odahaza, ha a családban sok volt a karonülő, apró gyerek. 12—13 esztendőskoruktól már vállaltak a családon kívül munkát, és nemcsak kipótolták, hanem maguk keresték össze a hozományra valót. Ők szereztek a *legváltozatosabb munka-tapasztalatot*: alkalmi mezőgazdasági napszámosok, summások, cselédek, szolgálók, pesztrák, részesművelők lehettek. Elvértve, de olyanok is akadtak köztük, akik városi (egri, pesti) úri házaknál cselédkedtek. Specifikus szórakozási szokásaik nem voltak; ritkán jutottak el a Leányegylet összejöveleire, a színjátszó-előadások szereposztásából rendre kimaradtak. Olykor a kocsmái mulatságokat látogatták vagy a házi tollés kukorica-fosztó, bérfonó *citera-bálokat*.

V. A rétegek közül *legkiszolgáltatottabbak* a falusi és tanyasi *állandó cselédek* voltak. Kivételzettjeik a *kukások* (dohánykertészek), akik részesművelésben családosan vállalták a birtokosok dohányföldjét. (A második háború előtt dohányt csak a 25—30 holdnál nagyobb területtel bíró gazdák termeltek, illetve termeltettek. A dohány minden munkáját az erre szakosodott kukás-családok végezték.) A kukások lányait állandó munkájuk a családhoz kötötte, s élvezhették a családi munkaszervezet előnyeit. A vegyesmunkás bentlakó cselédek lányai csak akkor maradhattak a családban, ha szüleik munkaadója juttatott nekik cselédtermészetű munkát. A többség azonban már *gyereklányként idegen helyen szolgált*. Szobalányok, városi cselédek lettek, s (a családi identitástól függően) ők választottak a leginkább nem besenyőtelki származású férjhez.

A lánysor ismertetésének végén a *párválasztás* egyéb körülményeit mellőzve csak arra szeretnék kitérni, hogy a különböző előéletű lányokból hány esztendősen lettek asszonyok. Adatolható tény, hogy a helyi szokásoknak legkevésbé a leggazdagabb és a legszegényebb lányok feleltek meg. A *gazdalányok* rendhagyó házassodási korának egyik oka a vagyoni meggondolás, a másik a kötelező érvényű endogámia. Nevezetesen: a relatíve zárt rokonsági körök szokászerűen meghatározott rokonsági körökkel házasodtak, lehetőleg úgy, hogy közeli rokonok ne lépjenek egymással házasságra. E célirányossághoz igazodva a klánként működő vagyonos réteg lányai a faluban szokásosnál szűkebb körből válogathattak, ezért később mentek férjhez. A szokásosnál korábbi házasságokban a férfi volt a ludas, tudniillik ő is kívárta, míg hozzáillő felesége akad. Az utóbbi házasságokban a 15—16 esztendőskorú fiatalasszonyoknak 15—20 évvel idősebb a férjük.

Az optimális (18—20 év) házassági kortól a falu legszegényebbjei, a *cseléd* lányok családjuktól független viszonyaik miatt tértek el. Vándoréletmódjuk közepette nehezkesebben találtak „leinformálható” férjet, a faluban pedig a maguk ismeretlen „előélete” volt az akadály. (Erkölcük kétességét tetézte, ha törvénytelen gyerekekkel állítottak haza. Nemegyszer „megesettségüknek” köszönhették, hogy családjuk vagy munkaadójuk hamarost, igen fiatalon férjhez adta őket.) A férjhezmenetel időpontja a közös lakás és a megélhetés bizonytalansága miatt is kitoldódhatott. Az első és a második háború éveit általában romlottak a férjhezmenési esélyek — a réteghelyzet mit se számított.

Asszonyi konvenciók

Századunk első felében a besenyi nők életének szinte *egyetlen fordulópontja a házasság* volt. A lányok munkakörei többé-kevésbé meghatározták, hogy asszonyként milyen család és gazdaság tagjai vagy alapítói lesznek.

I/a A jómódú lányok általában asszonyként is „*segítő családtagok*”. A házi-kisasszonyokból nagyságos vagy tekintetes (úri)asszonyok lettek, a vadócabb fajtából *asszonygazdák*. Asszonyi rangjuk azon is múltott, hogy házasságuk után milyen szerkezetű családban éltek. A nukleáris családokban „első” asszonyok, a többgenerációs háztartásokban (ideig-óráig) másodlagos a szerepük. Feladatkörük a családgazdaság profiljától függött, társaséletük a férj, a rokonság kapcsolataitól.

II/a Ha a középgazdák és mesteremberek lányai a maguk rétegéből választottak férjet, továbbra is a család gazdaságában dolgoztak. A változás legfőljebb annyi volt, hogy asszonyként a családon belül *rangban* előbbre léptek.

III/a A kisbirtokosok és a szegényebb iparosok lányaira a mozgékony fiatalság után *csöndesebb asszony-évek* vártak. Ha férjük révén nem jutottak feljebb vagy lejjebb a társadalmi ranglétrán (ami egyébként e körben gyakori volt), asszonyként nyugvóponttra jutott az életük. Általában felhagytak az alkalmi munkákkal, a napszámmal, a summássággal, egyedül a *varrónő-séget* (engedéllyel vagy kontárként) gyakorolták tovább. Életformájukkal igyekeztek a középréteghez hasonlítani. Felzárkózásukat könnyítette a faluban szokásos földbérlet; ennek jövedelméből nagyobb saját birtokot szerezhetek.

IV/a A törpebirtokosok és az alkalmi munkások lányai rendszerint nem *váltak* munkaadót asszonykorukban, csak *munkakört*. Mindenikük vállalt napszámot vagy részesművelést, de summásságot csak a legszegényebbek. Cselédnek az alkalmi munkás felesége szegődött. Az a férfi, akinek egy „talpalatnyinál” több földje volt, nem engedte el asszonyát más „keze-lábanak”. Minden cselédek tehát nem lehettek, de szükségből végeztek *cselédmunkát*: alkalmi megbízásra, *napszámmért* mostak, vasaltak, takarítottak. A változatos lánykori tapasztalatnak jövő-menő foglalatosságokban vették hasznát; jó kofák, sikeres alkalmi kereskedők voltak.

V/a Az *állandó cselédek* lányai közül azoknak a sorsáról tudunk, akik életük nagyobbik felét a faluban töltötték. Az élenálló kukások (dohánykertészek) lányai a szegények körében kiváló partinak számítottak. A dohánykertészség (relatív) biztos családi jövedelemforrás volt, s ezért az alkalmi munkából tengődő férfiak szívesen kötötték össze sorsukat a kukásokéval. A többi cseléd lánya cselédférj oldalán kiszolgáltatottabb lett, hisz családanyaként, feleségként bajo-

sabb volt a méltányosabb munkaadók után járni. Ha férjük a cselédséget alkalmi munkával cserélte fel, visszanyerhették a régi választási szabadságot, de miközben a férjek a falutól távoli munkahelyeken tanyáztak, az asszonyoké lett a család megélhetésének gondja. Tartós létbizonytalanságban már aligha kedvelték a szegénység szabadságát. Az özvegyek és a megesett lányok voltak a *legeljutottabbak*; ismerek olyan (lánykorában megesett) özvegyet, akinek 40 év alatt 52 munkaadója volt.

Az eddigiekben vázolt életpályák *ideáltípusok*, a valóságban számtalan a variáció és az átmenet. A tendencia viszont egyirányú, miszerint a besenyőtelki nők századunk első felében sem csak férjeik „kapcsolt” részei voltak. A viszonylagos függetlenség túlnyomónak mondható, hiszen a típusonkénti megoszlás egyenetlen. A leginkább *családfüggő típusba* tartoztak a *legkevesebben*. Az 1935-ös gazdacímtár adatai szerint a háztartások 5%-ának 50 holdnál nagyobb területe volt (I. típus); 10% a 20 és 50 hold közötti birtokosok aránya (II. típus). A családtól leányként független munkákat is végző III. típusbeliek a 25%-ot kitevő 5–20 holdas birtokosztályba tartoznak. Az 1–5 kataszteri holdat művelő gazdaságok 20%-os aránnyal a törpebirtokos és alkalmi munkások családjában általános IV. típushoz rendelhetők. A *munkapiac proletárja* és a családon kívüli munkákban élenjáró V. típus a *legnépesebb*; a falu 813 háztartásából 40%-nak egy kataszteri holdnál kevesebb földje van, vagy éppen semennyi se.

Az iparosok és kereskedők 1935-ben körülbelül félszázan voltak, a listán öt nő szerepelt. A két háború között ennél jóval több az *iparos- és kereskedőnő*. A hivatalosan bejegyzetteken kívül tudunk például fodrásznőről, szabónőről, varrónőről, kézimunka-előnyomó-nőről. A szabadfoglalkozásuk számát gyarapítják a kereskedők; se szeri se száma a vegyesportékájú szatócsboltoknak és a rőfös, textilkereskedéseknek, kuriózumként az élő- és művirágkereskedést említeném. A falunak több korcsmárosnéja volt. Asszonynéven szerepelt az egyetlen szállodának minősített vendéglő, mint ahogy a falu egyik olajútője is. A huszas évektől Besenyőtelek két malma közül a nagyobbikat özvegyasszony igazgatta.

Azok a kusza negyvenes-ötvenes évek

A második háború éveit a női munkakörök tágultak, részint a földművelő gazdák szerepének kényszerű átvállalása, részint a cserekereskedelem fölélnéklése miatt. Az asszonygazdák szerepe és aránya nem volt jelentékeny, ugyanis a nagyobb birtokosok célzatos házassági rendje okán egy-egy rokonsági körön belül vándorolt a föld. A férfi-vesztésért többnyire pótolni tudta a rokonság; például úgy, hogy a katonáskodó gazdát apja, apósa vagy testvére, sógora helyettesítette. És mivel a legmódosabb földjét cselédek, napszámosok munkálták, a gazdaságvezető átmeneti távolléte miatt nem keletkezett munkaerő-hiány. Ha a gazdaságvezető odaveszett a fronton, a rokonságon belül mindig került gazda, aki (kárpótolván az özvegyet) átvette az árván maradt gazdaságot. (Más, a gazdálkodásban járatlan asszonyok a pártában maradt birtokos kisasszonyok példáját követve bérbe adták a földet.) A középbirtokosok körében még a második háború idején működött néhány nagycsalád-szervezet. Az erre épülő gazdaságok a birtok keretén belül tudták a munkaerő-adottságokhoz igazítani a termelést, *így itt sem volt szükség az asszonyi élenállásra*. E körülmények ellenére gyarapodtak, kiválóan funkcionáltak az asszony-vezette rendhagyó gazdaságok.

A gazdálkodásnál jobban aktivizálta a nőket a *cserekereskedelem*. E címszóval foglalható össze az a sokirányú tevékenység, amely a negyvenes években (a koalíciós korszak végéig) nők tömegét mozgatta meg. A békeévekben (a középbirtokosok rétegétől lefelé) az asszonyok helyben és a környéken piacoltak. A középbirtokosok csak a maguk áruival, a tőlük alábbvalók és a „hivatásos” kofák, kereskedők mások termelvényeivel is. A háború kezdetén a városi élelmiszerhiány miatt felszaporodott az alkalmi kofák száma, s egyúttal tágult a piacolás tere, rádiusza is. Míg a *békeévekben* szokásszerűen az *asszonyoké* volt a *kofázkodás* joga, a *háború* alatt a *lányok* is *batyura* kaptak. További változás: eddig a kofák a falujukban összevásárolt árut a városban eladták, s a bevételből falujukban megintcsak vásároltak, hogy újra eladhasanak. A háborús években *divatjammúlt* lett ez a *racionális körforgás*: az új rendszerben az árun szerzett pénzt vagy az áruért szerzett árut a Besenyőtelken kívüli (*fekete*) *piacokon* forgatták tovább. Eközben jelentőségét veszítette a pénz, s az áruknak csak csereértéke maradt.

A negyvenes években a fekete piacok új *valutája a dohány*, s új társulat a dohánycsempészek, *dohánykupecok* serege. Besenyőtelken jövedelmező együttműködés alakult ki a termelők és a kupecok között. Kétszer, háromszor többet fizettek, mint az állami dohánybevéltő. A profik általában férfiak voltak, de az *abszolút többséget* az *alkalmi* munkán tengődő *lányok* és *asszonyok* adták. Ők, „alaptőke” híján csak olykor-olykor tárgyaltak a dohányos-gazdával, gyakoribb volt, hogy *tilosban ritkították* (meglopták) a dohányültetvényeket. Általában kettesével, hármassával portyáztak az áruval — nehéz, paplanosra steppelt dohányhordó ruhában, dohánybélésű férficsizmában.

A háború vége, az új *politikai rezsim* és a földosztás meg sem billentette Besenyőtelken a birtokosztályok arányát — nem jöttek létre új életképes gazdaságok. (42 földtelen család közt összesen 104 holdat mértek szét.) Maradtak az *agrárproletárok falubeli munkakörei* is. Az egyetlen belső munkapiaci változás: nők léptek a fronton elpusztult vagy fogolytáborban vesztglő férfiak helyére. A háborúból hazaszabadult férfiak is el-eltűnedeztek a faluból; csapattól jelentkeztek romeltakarításra és újjáépítésre.

A jobb élet, saját ház és gazdaság reményében 1945—47 között 100—110 család költözött el Pest megyébe, kitelepített svábok portáira. Az útrakelek közt sok volt a csonka, férfi nélkül maradt család, az özvegyasszony és az otthontalan fiatal házaspár. Besenyőtelken e szociális akció után *sem kevesebb a szegény, mint a harmincas években*: 1951-ben a háztartások 10%-a még a maga lakótelkének sem a tulajdonosa. 34% legfőljebb egy holdat mondhat a magáénak. Mi háramlott ebből a tartós szegénységből az asszonyokra? Az ötvenes években is általános cselédtermészetű és alkalmi munka, csak ekkor a *munkaadó* már nem a birtokos gazda, hanem a birtokot konfiskáló *állami gazdaság, erdőgazdaság*. Az egyre-másra alakuló-bomló *téeszcsék* állandó tagjainak száma (egy-egy téeszben) nem haladta meg a huszat, s a belépési nyilatkozatot jobbára csak a lelkes feleségek (a szegények legszegényebbjei) írták alá (1959-ig), a többiek *napszámba*, részesművelőként vagy a *férj munkaegységére* dolgoztak.

A magángazdaságok (és a gazdák) likvidálásával egyidejűleg a *gazdafeliségek* létalapja is megrendült. A kulák-háztartások aránya szintűgy 10% volt, mint a nincsteleneké. Miközben a férfiak státusuktól megfosztva pályamódosításra kényszerültek és a falun kívül kerestek munkát (vagy épp a megyebörtön rabjai voltak), asszonyaik a faluban maradtak, *fizető munkaalkalom nélkül*. Férjük városból hozott sztahanovista fejadagjából vagy mosónőjük kenyeréből etették a családot. Jobb sorsra érdemes *lányaik* az egri angolkisasszonyok gimnáziumából ki-

csöppenve csak idénymunkát remélhettek — az erdőgazdaságban vagy az állami gazdaságban. A térszben nem álltak velük szóba. Néhányan — több-kevesebb sikerrel — a városban próbálták szerencsét.

Tilalmak, korlátok, esélyek

A besenyőtelki férfiak — származástól függetlenül — az 1940-es—50-es években a falun kívül jártak munka után. 1947 és 54 között a fiatal, munkakezdő férfiak 40%-a a borsodi iparvidéken, 30%-a a füzesabonyi mezőgazdasági üzemekben helyezkedett el, a többiek Budapesten, Heves megyében és az ország más vidékein. (A helyi térszcsébe fiatal férfiak csak elvétve jelentkeztek.) A falun kívüli munka évtizedekig férfi-kiváltság volt. A nők a 70-es évekig csak a faluban és közvetlen határában dolgoztak-dolgozhattak. Ez az oka, hogy az 1940-es—50-es években párválasztás előtt álló korosztályban kevesebb lett a férfi. A fiatal férfiak az idegen helyen szerzett munka után számosan lakást (és idegen feleséget) is kerítettek. Az 1960-as—70-es évek fordulója óta ritkább a „kiházasodás”; már könnyebb találni közeli munkahelyet.

Az 1970-es—80-as évekre egy fiatalabb korcsoportban a nők aránya csökkent, mintegy jelezve a mozgás nagyobb szabadságát. Ekkorra a fiatal nőkből lettek a kiházasodók és az elvándorlók. A falun kívüli munkát (és párválasztást) a hetvenes évek közepétől mind jobban valószínűsíti taníttatásuk — helyben kevés a munka érettségizett és szakmunkásnőnek.

A kolhozszisztéma teljeskörű bevezetése után a munkaalkalmak jóval egyhangúbbak és szűkösebbek, mint századunk folyamán bármikor. A női munka egyre kevésbé rétegspecifikus: az általános proletarizálódásban hovatovább az önrendelkezés mértéke szerinti rétegek sem különböztethetők meg. A 80-as évek közepén Besenyőtelken felvett foglalkozástörténeteken át azt szeretném megmutatni, hogyan befolyásolta a nők pályáját a hagyományos szerepkör és az újszerű egalitárius politika.

A Budapesttől 125, Egertől 30 kilométerre lévő agrárjellegű település gazdálkodó szervezetei és szolgáltató jellegű intézményei nagyobbreszt nőket foglalkoztatnak. A 80-as években a munkahelyek választéka a következő volt: a térsz (440 tag) és varrodája (89 dolgozó); a régió állami gazdaságának helyi üzemszervezete (150 munkahellyel); a Herbária gyógynövénygyűjtő és feldolgozó telepe (65 állandó dolgozó). Az általános művelődési központban (iskola, művelődési ház, könyvtár) 40—50, a községi tanácsban tucatnyi alkalmazott, az óvódában és az öregek napközijében 20 állás volt. Az egészségügyben a körzeti orvos és a fogorvos asszisztenciája és 4 védőnő dolgozott. Munkát adott még a posta, a gyógyszertár, a rendőrség, a takarékszövetkezet és az ÁFESZ 15 egysége (élelmiszerboltok, Tüzép, terményfelvásárlók). A pri-vát szférában csak a férfiaknak van alkalmazottja, és azok is férfiak. A 100—120 „önálló” kb. egynegyede nő.

A női munkavállalás trendjeinek és történetének elemzéséhez egy 1984-es teljeskörű felvett vettem alapul, ebből emeltem ki a falu topográfiai rendjét reprezentáló 20 százalékos minta női foglalkozás-történeteit.

A foglalkozási csoportok meghatározásakor az általános statisztikai szempontok helyett a falu specifikumai voltak az irányadók, nevezetesen: a női munka-körök helyi hagyománya, a foglalkozás-történetekből megismert mai gyakorlat, a divatos aspirációk és a helyi munkapiac. (1. táblázat.)

1. TÁBLÁZAT
*A női munkavállalás korcsoport szerint Besenyőtelken**
(Female employment by age groups in Besenyőtelek)

Foglalkozások	Foglalkozások megoszlása a teljes mintában (%)	Korcsoportok és megoszlásuk az egyes foglalkozásokon belül (%)				
		—1923	1924—34	1935—45	1946—56	1957—68
Háztartásbeli	35,4	44	33	14	6	3
Tsz-tag	2,2	—	60	40	—	—
Tsz-nyugdíjas	5,7	85	15	—	—	—
Nyugdíjas	10,0	70	30	—	—	—
Bedolgozó	4,0	11	—	33	33	23
Segéd munkás	7,7	—	28	61	—	11
Betanított m.	10,0	—	13	35	35	17
Szakt munkás	7,0	—	—	13	19	68
Adminisztrátor	7,4	—	—	6	41	53
Középfokú végz.szell.alk.	2,7	—	—	—	—	100
Vezető, felsőf. végz. szellemi	4,8	—	18	18	55	9
Vállalkozó	3,1	—	57	—	29	14
A korosztályok aránya (%)	100	28	23	17	15	17
tényszámok:	229	64	53	40	34	38

*1984-es felvétel alapján

[I—II.] A nyolcvanas évek derekán domináns *háztartásbeliek* csoportja (35,4%) azt a szocializációt és kondíciót idézi, amely 1948-ig a gazdacsaládokban volt általános. A 20 holdnál nagyobb birtokosok [I—II. típus] a két háború között a háztartások 15%-ában éltek. A 80-as években hasonló az arány: a teljes minta 12%-a egész életében kizárólag a családban dolgozott. A közelítő arány inkább a régi modellek utóéletét jelenti, mintsem azt, hogy a huszadik század végére a nők férjeik „tartozékai” lettek. A családi gazdaság változó munkaigényéhez igazodva, a nyolcvanas években a háztartásbeli lehetett a korszak divatja szerint *háztájizó* asszonygazda, kevésbé tekintetes asszony, mint voltak elődei. A besenyőtelki *kistermelés* (szarvasmarha, dohány, sertés) *nem* éppen az *úri* életmódnak kedvez.

A háztartásbeliség persze hagyományon is alapszik. Erre utal a *korosztályonkénti arány*. Legtöbbsen (44%) az 1-es korcsoportbeliek vannak. A különböző korosztályok életében a háztartásbeliség a *biztonságos „kompként”* funkcionáló család fontosságát is mutatja, s jelzés-értékű, hogy csak a legfiatalabb nők körében válik periférikussá. Arányai az egyes egyének foglalkozás-történetében kohorszok szerint a következők:

- 1 (1895—1923) = 66%;
- 2 (1924—34) = 62%;
- 3 (1935—45) = 67,5%;
- 4 (1946—56) = 32,3%;
- 5 (1957—68) = 13%.

[III.] A két háború között a kisbirtokosok és a szegényebb iparosok a falu háztartásainak egynegyedét adták. Hagyományuk a lányok szabad élete és az asszonyok családi elkötelezettsége. A foglalkozások történeti metszetében a III. típusú életpálya követőit is a háztartásbeliek csoportjában találjuk. A háztartásbeliek *egynegyede lánykorában* ugyan vállalt alkalmi mezőgazdasági munkát, de asszonyként a család az élettere. Az *alkalmi munka* (nemcsak mint lánykori) megjelenik a *teljes minta együtödének* foglalkozástörténetében is.

A III. típusú életpálya egyes elemei hatottak egyéb foglalkozások tartalmára, illetve a változások irányára. A faluban a divatos öltözködés presztizs-értékű maradt, így a *varrónők* és a *hímzők* népszerűsége is. E két tevékenység a *teljes minta 11%-ának* foglalkozástörténetében fordul elő. Erre a jártasságra épült a helyi téesz varrodája: alkalmazottai betanított munkások. A bedolgozók főként varrnak, (a munkaadók egri, fűzesabonyi szövetkezetek) más részük háziipari szövetkezeteknek hímez. A hímzés (sajátos besenyőtelki mintakincs híján) nem helyi népművészeti produktum — a huszas évek óta kereső foglalkozás. (Ennek a mellékterméke a helyi hímzőszakkör és a kézimunka-előnyomó kisiparosok [drukkolók] népszerűsége.) Többségük 3-as és 4-es (1935—56) korcsoportbeli, főként azok, akik csak alkalmi munkaviszonyra hajlandók.

[IV.] A törpebirtokosok és alkalmi munkások együtöd részt képviselő rétegében a hagyományos női munkakörök egyike a *bejárónőiség* volt. Praxisából származnak az első *nyugdíjast* hozó foglalkozások. A 60-as évektől a *takarítónak*, *konyhalányoknak*, *szakácsnőnek* állandó munkaviszonya van — segédmunkások, szakképzettség nélkül. (A nyugdíjasok fele aktív korában takarítónő vagy konyhai dolgozó volt.) A legidősebb 1912-ben, a legfiatalabb 1942-ben született. Ez az előélet vezetett át a jelenkori igényekkel egybevágó *szakmunkához*: az 5-ös korcsoportban (1957—68) már találunk képzett szakácsot, cukrászt, sőt, érettségizett vendéglátóst is. A IV. típusra jellemző *piacoló* és *kofák* mai *utódai* a *bolti eladók*: az 5-ös korcsoport együtöde kereskedelmi szakiskolát végzett. Ez a legelterjedtebb női szakképzettség. A kereskedelmi végzettségű 3-as és 4-es korcsoportbeliek a 80-as évekre már *vezetők*.

[V.] A háború előtti helyi társadalom relatív többségét (40%) adó cselédek rétegében a hagyományos női munkakörök hatását vizsgálva az első fontos tapasztalat, hogy régi *állandó cselédek nincsenek* a mintában. Falusi ismereteim szerint ez nem a véletlenül műve, nem is az inadekvát mintaválasztásé. Családtörténeti interjúk és többgenerációs családfák alapján tudjuk, hogy a bentlakó cselédek jelentékeny része kicsöppenvén a cselédlakásokból, még a negyvenes években más tájakra költözött. A cselédtartó gazdaságok fölszámolása idején fiatal, eladósorú lányok mai foglalkozástörténete viszont nem árulja el, milyen réteghelyzetű családból származnak. Az a sajátos helyzet áll tehát elő, hogy a korábban cselédek tömegének otthont adó falu női foglalkozástörténetéből hiányzik a cseléd-hagyomány. A cselédség csak a IV-es típus modelljében jelenik meg: csakis lánykori és átmeneti foglalkozásként.

Figyelemre méltó ugyanakkor a cselédsor és az alkalmi munkás-lét közt ingadozó családok tipikus női munkáinak *szocialista mutációja*. A nyolcvanas években azoknak a nőknek a csoportja a mintakövető, akiknek foglalkozás-történetében *együttesen* fordul elő az *alkalmi* jellegű napszámosság és *részesművelés*, emellett a *téesszel*, az *állami gazdasággal* és a helyi *Herbáriával* (gyógynövény-gyűjtő és feldolgozó üzem) létesített *szezonális* vagy *állandó* munkaviszony. Ez az *együttállás a teljes minta egytizedére* jellemző, s a csoportban a 2-es, 3-as (1924—45) korosztály a domináns.

Liftek felfelé — és még merre?

Az előző fejezetben azokról a jelenkori női munkákról szóltam, amiket főként a specifikusan *falusi létforma* hagyománya orientál. Az elemzett foglalkozástörténetek arra példázatok, hogy a nők munka-választásukkal milyen függési viszonyt fogadnak el, illetve milyenek az esélyeik a függetlenségre. *A helyi kínálat* javarészt *kiszolgáltatott munkakörök* sokasága — mintha a függetlenedés hagyományát elsöpörte volna a Kádár-korszak. *A relatív önrendelkezési szabadsággal* csupán a nagyönis *parasztiasszonygazdák* éltek — a háztartásbeli fedőnév védelmében.

A többséget bemutató női munka-történet végére értem, de szükséges folytatnom az elbeszélést, ugyanis e mutatóványból hiányzik az a történeti eredetű, máig létező besenyőtelki *karakter*, *amiben a parasztkonvenciók csak másodlagosak*. E karakter hordozója egy *tanult, polgári-as vállalkozó kisebbség*: előfutárai a két háború között jelennek meg a faluban.

A nemes paraszti és a parasztvállalkozói üzemszervezet és létforma *polgárosodása századunk elején* kezdődött. A változást egyfelől a gazdálkodók és a vállalkozók mozgékonyasága, profiljainak széles skálája jelzi, másfelől az életvitel újszerű kulturális elemei, mint például az *iskolázottsági szint* emelkedése. Eleinte — magyar és paraszti szokás szerint — csak a fiúkat taníttatták, az már a falusias milió és infrastruktúra következménye, hogy a kiművelt férfiak nem jöttek-jöhettek vissza „megváltani” a falut.

A *lányok* évtizedekkel a fiúk után jutottak felsőbb iskolákba. Az első lépcső a *4 polgári* volt, ahová a módos családok (induló korosztályként) a *tizes-huszas években* született lányait iratták be. *Középiskolába* a következő évtized szülöttjei jártak; a besenyiek szerencsétlenségére a beiratás időpontja épp a *negyvenes évek*re esett. A közkedvelt iskola az *egri angolkiasszonyok* gimnáziuma volt; a mából visszatekintve ez a választás is oka a jövődő fiasciónak. A falu *első lánygimnazistáinak* pályáját a *háború*, majd az *új rezsim* törte derékba. A beszolgáltatással sújtott, egykor jó módú családok lányai tanulmányaikat félbehagyták, egyrészüik visszajött háztartásbelinek vagy „segítő családtagnak” a faluba, a többség a városban keresett megélhetést, és felnőttként tanult tovább. A középgazdák lányai közt van néhány kivétel, aki tanult fővel, tanult foglalkozásában Besenyőtelken maradt.

A *vezető és tisztviselő*-beosztásokban a negyvenes-ötvenes évek fordulójától valóságos diplomával ért fel az *iskolázatlan előélet* — ez garantálta a „kádér” proletár származását. Ám az osztályöntudat önmagában nem tette működőképesé az apparátust. A kortársak azt mesélik, hogy a *szegény lányok* közül „*lasszóval fogták*” azokat, akik jól számoltak, és szépen, olvashatóan tudtak írni. Ezen az alapon kerülhettek a *másodvonalbeli elitbe* proletárszármazású nők — a legsikeresebbek főkönyvelőként, vb-titkárként mentek nyugdíjba. A női káderek rátermettségével esetenként a *humán* és a jómodor is együttjárt — a kusza években ők *szelídítették* a durva („férfias vadkommunista”) politikai indulatokat. Az 50-es évek kádereit *gyorstalpalókon* képezték, a vezető beosztáshoz még az elemi iskolai végbizonyítványt sem követelték meg. Így aztán ezek a nők sem jutottak magasabb iskolába, nem a 40-es évek gimnazistáinak tanulási-művelődési aspirációihoz igazodtak.

Az *érettségi* a 60-as évek második felében nyerte vissza régi rangját. Az újból engedélyhez jutott *kisiparosok* és a técsz-szervezést kiheverő egykori *középgazdák* iratták lányait gimnáziumba. Példájukat követve öt-tíz esztendővel később már asszonykorba ért idősebb társaik *esti gimnáziumba* jelentkeztek. A 80-as években elemzésbe vont minta *4-es korcsoportjának*

(1946—56) 34%-a, az 5-ös korcsoportnak (1957—68) 40%-a érettségizett. Az érettségizettek között mindössze ketten vannak, akik 1946 előtt születtek. Az 50-es években induló női kádereket a 4-es és 5-ös korosztálybeliek váltották fel a tisztviselő és vezető munkakörökben, és ellátták az intézmények terebélyesedő *adminisztrációját* — a téesszenben, a Herbáriában, a takarékszövetkezetben, az iskolában, az állami gazdaságban, a bolthálózatban, az egészségügyben.

Az érettségizettek további pályáját különböző *minták* és *helyzetek* modellálták. A faluban egykoron „*majdnem-intelligencia*” volt a postás- és gyógyszerész-kisasszony, talán ez a státusminőség vonzotta az érettségizettek egyik csoportját. *Postatisztviselőnek* lenni racionális elképzelés volt, ugyanis a közeli járási székhelyen, Füzesabonyban postaforgalmi szakközépiskola működött. Az egészségügyi szakközépiskolások közül a *védőnők és orvos-asszisztensek* maradtak a faluban, a gyógyszerészlányok csak Egerben találtak megfelelő munkahelyet. Az *óvónői* képzettségnek nincs hagyománya Besenyőtelken, az *óvoda* intézménye viszont majdnem a századdal egyidős (1904-ben alapították). Az óvónői állás a faluban évtizedek óta privilégium. Kezdetben a *káderlap* és az *ismeretség* alapján válogattak a *(képesítés nélküli)* nők közt, a hetvenes-nyolcvanas években a képzett óvónők is tülekednek az állásokért. (Így aztán továbbra is a „*kapcsolati tőke*” szelektál.)

A besenyői karakter női megtestesítői leginkább azok az érettségizettek, akik képesek *kapcsolataikat, tanultságukat* a változékonny társadalmi, gazdasági viszonyok közepette hasznosítani. Az *igazodás* módját olyan *egyedi példák* érzékeltetik, amelyek átvezetnek a 90-es évekbe. A minta legidősebb érettségizettje 1928-ban született. Nemes ősei a 18. században jelentek meg Besenyőtelken. Alig tette le az érettségit az angolkisasszonyoknál, szülei kulákliskára kerültek. Ő maga 1956-ban elköltözött a faluból, s egy közeli állami gazdaságban mérlegképes könyvelőként dolgozott. Férjével és két fiával húsz évig szolgálati lakásban élt. 1976-ban jött vissza a faluba, s kötő kisiparosként iparengedélyt váltott. A 80-as években ő tartotta el a családot: *férje* (szintén könyvelő) és két huszoneves *fia* „*segítő családtag*” volt.

A fiatalabb érettségizettek pályája simábban alakult. A takarékszövetkezet *adminisztrátora* 1985-ben fonal és maradékboltot nyitott, a gyógyszerértári *asszisztensből* zöldségboltos lett. Az *orvosírnoknak* ma száraztészta-készítő kisüzeme van, az *óvónőnek* Egerben és Budapesten több alkalmi cipőüzlete. Az az asszony, aki 1984-ben *téessz-könyvelő*, a 90-es években „multi” vállalkozó: cukrászda és butikok után 1993-ban ötödik vállalkozásaként egy sörfőző alapozásába kezdett.

Ezek az asszonyok nem eltartói a családnak, mint volt az idősebb kötődés, s az alaptőkét sem elsősorban maguknak köszönhetik. Üzletük többnyire családi befektetésként indult, *férjeik* már ezt megelőzően „*maszekok*”. Besenyőtelken ma szinte napról napra változik a vállalkozók száma, és itt is, mint másutt, sok a bukás. Csak azok tudnak tartósan a piacon maradni, akiknél *családi program a vállalkozás*. E jelek alapján persze nem tudni, hogy e női vállalkozások mennyire nyereségesek. Az is lehet, hogy a butik csupán presztizs-jel. Életvitelüket látva annyi azért bizonyos, hogy a család mérlege nem veszteséges. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha ezek a nők jó üzletasszonyok.

Az utolsó válaszra váró kérdés: mit csinálnak a 90-es évek inséges munkapiacán azok a nők, *akiknek nincs módjuk üzletelni*. A besenyőtelki „fordítsunk egyet”-képesség belőlük sem hiányzik. Szaporodik például a *kontár-varrónők* száma, s a szövetkezetek bedolgozóiból a butikok *négermunkásai* lesznek, az adminisztrátorok a vállalkozók könyvelését vezetik. Az ál-

lami, szövetkezeti mezőgazdaság bomlásával egyidejűleg *élénkül a kistermelés*: általános a házi tejkimérés és a sertéshízlalás magánmegrendelésre. A többség jobb híján tehát a *fekete gazdaságot bővítet*i.

A forrásokról

A dolgozatban felhasználtam a Néprajzi Múzeum 1983—84-es besenyőtelki falukutató programjában készült teljeskörű adatfelvétel nyersanyagát. A kiemelt mintát magam dolgoztam fel. Forrásként kezeltem kutatótársaim, Szuhay Péter és Tóth László kéziratait, részlemezéseit, szóbeli közléseit.

WOMEN'S LABOUR IN THE CONTEXT OF RURAL FREEDOM TWENTIETH-CENTURY CAREER PORTRAITS FROM BESENYŐTELEK

ERZSÉBET ÓRSZIGETHY

In villages, which have survived the proletarianization processes in the twentieth century, women's job decisions are conditioned by the history of the local community. In the 1990s it is neither the currently poor labour demand, nor the individual ambitions, which determine whether a rural woman becomes a black employee or an entrepreneur in the labour market. Traditions, local social arrangements and economic circumstances together form major women's roles.

I investigated women's careers in Besenyőtelek, Heves County, which has 3,000 inhabitants and perhaps has never been an "authentic" peasant village in its modern history. Between the two world wars, affluent peasants, artisans, merchants and servants lived here, but several declassed noblemen, bunglers, casual dealers, and out-migrating navvies also inhabited this village. The top of the social hierarchy was occupied by 50–60 land-owners whereas at the bottom one could find the army of agricultural servants and laborer. What sorts of job were women given in this structure of local society? In fact, the range of female occupations might have been more nuanced than the general local social milieu would suggest.

In the first half of the century, women's desires did not favor emancipation as those were considered lucky who became their husbands' or families' "joined parts" or "dependents". Yet, this career was open for only few; due to economic reasons, the majority of women were forced to work outside the family production. This unwanted sovereignty has taught women a variety of occasional and "ad hoc" jobs and trained them to behave as independent workers.

In the second half of the century, the job market became more standardized and constrained. In the last four or five decades, women shifted from casual jobs to permanent employment while the family remained a safe "ferry" for them. Through a series of career-histories and lifeway-interviews one can learn that the "housewife" (different maternity allowances) status has appeared as the most common occupation for women up to the present. Whether this status turns to be a temporary or permanent condition depends on women's education, knowledge, age as well as the economic circumstances and ambitions of their families (e.g. the husband's occupation).

In this study I intend to portray the basic conditions that women encounter in the local labour market at Besenyőtelek.

Translated by Violetta Zentai